

Het moderne voluntarisme gedeconstrueerd

Erik Oger, *Nachtoog. Schuine wegen van de filosofie*, Kapellen: Pelckmans/ Kampen: Klement, 2007, 380 pp.

Wij zijn allen grootgebracht met het moderne adagium 'waar een wil is, is een weg'. En in vele gevallen lijkt dat voluntaristisch principe ook te werken. Maar dat lukt niet altijd, niet omdat we niet genoeg willen, maar net omdat we te hard willen. 'Proberen te slapen' is hiervan een klassiek voorbeeld. Streven naar controle kan net tot oncontroleerbaarheid leiden. Er rijst dus een probleem wanneer onverdroten ijver tot enig werkzaam principe verklaard wordt. In heel wat situaties lijken 'schuine wegen' meer effectief dan 'recht op het doel af' te gaan. Maar in de Westerse cultuur staat – minstens sedert Plato – het schuinse in een slecht daglicht. Toch wil de Antwerpse hoogleraar filosofie Erik Oger in *Nachtoog* net daarvoor pleiten. Ik kan zijn centrale stelling niet beter samenvatten dan hij zelf: "Het richten van de wil op een doel brengt onvermijdelijk een mobiliseren van middelen met zich mee. [...] van tijd tot tijd [doet zich] een situatie voor waarbij juist hierdoor het doel onbereikbaar wordt. In een dergelijke situatie rest ons niet veel anders dan van het doel af te zien. We wenden ons ervan af. Maar dit zich afwenden zal slechts enige kans van slagen maken wanneer het gepaard gaat met een zich toewenden naar een nieuw doel, naar een doel dat als surrogaat van het eerste komt. Het manoeuvre waarbij het streven zich naar een ander doel verplaatst, blijft echter nog steeds een werkwijze om het initiële doel *alsnog* te verwezenlijken. Het gaat nu wel om een uitermate slinkse en sluisse werkwijze. Het verplaatsen van de oriëntatie van het doelgerichte streven is een *list* waarmee we de wil, en dus evenzeer onszelf, proberen te verschalken. Want ondanks een hardnekkig vooroordeel

van de bewustzijnsfilosofie kunnen we ook onszelf verschalken. Als het eerste doel tot stand komt, is dit niet zozeer *dankzij* dan veeleer *ondanks* onszelf." (p.276) Dat illustreert Oger doorheen het boek met talloze voorbeelden. Na een algemene bespreking van de grenzen van het streven naar beheersing, volgen er hoofdstukken over willen slapen en over tijd willen winnen. Hier gaat het o.a. over de paradoxen van de mobiliteit. Waar bijvoorbeeld snelheid de blik vernauwt en eenzaam maakt, daar openen net strategieën van langzaamheid nieuwe mogelijkheden. In het hoofdstuk 'Ik wil denken!' richt Oger zich op de filosofie zelf. Hier staat de ervaring centraal dat pas wanneer je aan iets anders gaat denken de gezochte gedachte u zal invallen. Tenslotte is *Nachtoog* als boek zelf een voorbeeld van de strategie van het schuinse. Oger meandert doorheen zijn uiteenzetting, slaat talrijke zijwegen in, nuanceert en illustreert met talloze voorbeelden. Daarbij heeft het boek zeker ook literaire kwaliteiten. Oger opent met een aardige proloog waarin hij een dialoog van Plato verder schrijft, en waarbij Socrates' gesprekspartner erin slaagt het Platoonse denken op zijn kop te zetten. En in dezelfde lijn wordt het boek afgesloten met een epilooft die opgevat is als postscriptum bij Umberto Eco's *Naam van de roos*. Daarin gaat het over de mogelijkheid van de lach om los te wrikken wat vast zit. William van Baskervilles laatste woorden luiden: "Het streven naar een eenheidsgrond, naar een laatste principe is blijkaar onverzoenbaar met de lach, omdat die leeft van diversiteit en verrassing, van omvorming en parodie, van toeval en inval, van contrast en plotse overgang." Maar dan ben je al op pagina 354 van dit dikke boek, duidelijk een boek voor 'onthaasters', niet zomaar als een argument *voor* onthaasting, maar als een praktijk en ervaring *van* onthaasting. Voor wie tijd neemt om te lezen.

Jef Peeters